

twentieth century. The source base of the research is characterized by the involvement of a large number of sources of different origin.

Key words: *school holiday, historiographical analysis, historiographical overview of the problem, sources of research, history of schooling, secondary education, the educational process, education of pupils, content and organizational aspects, especially the holidays.*

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 371/37.02

С.С.ОСТАПЧУК,

*старший викладач, аспірантка
(м.Київ)*

Оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії й практиці кінця XIX – 40-х років XX ст.: історіографія та джерела дослідження

У статті аналізується сучасна історіографія та джерела малодослідженої проблеми – оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії й практиці кінця XIX – 40-х років XX ст. Для виявлення суті, форм, видів, критеріїв, функцій, методів оцінювання успішності учнів у початкових та середніх навчальних закладах досліджуваного періоду систематизуються й узагальнюються джерела, а саме: нормативно-правові документи, періодичні видання кінця XIX – 40-х років XX ст., звіти, брошури, посібники педагогів, освітніх діячів.

Ключові слова: *оцінювання навчальних досягнень учнів, шкільна оцінка, історіографія, джерельна основа.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі реформування системи загальної середньої освіти важливим є удосконалення навчально-виховного процесу, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, духовно-морального розвитку особистості. У Національній доктрині розвитку освіти (2002) підкреслено, що мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для формування особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства [43, с.346]. Складовою процесу навчання є оцінювання знань школярів. З огляду на це педагогічна оцінка є невід'ємним та багатоаспектним компонентом навчального процесу.

Проблема оцінювання навчальних досягнень учнів є однією з таких, що не втрачає гостроти з часом. Вона актуальна й нині, коли школа бореться за впровадження особистісно орієнтованого підходу до навчання та підвищення якості освіти й об'єктивності оцінювання.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз сучасної української історіографії та джерел дослідження проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії й практиці кінця XIX – 40-х років XX ст.

Виклад основного матеріалу... Історіографічний аналіз дає підстави стверджувати, що проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів торкалися в багатьох дослідженнях сучасні українські вчені, зокрема, у висвітленні таких питань: основні підходи до навчання школярів у вітчизняній педагогічній думці (Л.Бондар, Л.Голубнича, О.Гур'янова, Н.Дічек, І.Скоропад, С.Стрілець та ін.); діяльність загальноосвітніх навчальних закладів в Україні кінця XIX – початку XX ст. (Л.Березівська, Л.Бондар, Н.Дічек, В.Курило, О.Сухомлинська, О.Шевчук та ін.); форми, система оцінювання знань учнів у загальноосвітній школі другої половини XIX – початку XXст. (В.Багринець, О.Гур'янова, І.Каневська, В.Кравець, А.Предик, Ю.Руденко, В.Скалозуб, В.Тригубенко, С.Чупахіна, В.Яценко та ін.); оцінювання навчальних досягнень учнів середніх закладів освіти в Україні (друга половина XIX століття) (О.Біляковська, С.Рукасова та ін.) [64; 5; 8; 57; 60; 42; 10; 11; 2; 9; 24; 27; 46; 56; 62; 63; 69; 71; 3; 53].

У цих працях (статтях, посібниках, дисертаціях тощо), що з'явилися наприкінці 90-х років XX ст. – на початку XXI ст., розглядаються історичні факти й події про розвиток початкових та середніх навчальних закладів кінця XIX – 40-х років XX ст., зокрема, фрагментарно форми, види, критерії та методи оцінювання навчальних досягнень учнів у шкільній практиці [62; 27; 71; 10; 64; 42; 63; 2; 56; 24]. Охарактеризуємо деякі з них у руслі досліджуваної нами проблеми.

Академік В.Кравець у навчальному посібнику «Історія української школи і педагогіки» (1994) побіжно розкриває методи оцінювання знань учнів у загальноосвітній школі України у 1918 – 1920 рр., звертає увагу на зміст педагогічних оцінок. Автор характеризує форми оцінок, чотирибальну

систему оцінювання («незадовільно», «задовільно», «цілком задовільно», «добре»), розглядає питання відміни перевірних і випускних екзаменів як форми контролю успішності школярів та 5-бальної системи оцінки знань учнів, що регламентувалося «Положенням про єдину трудову школу УРСР» (від квітня 1919 р.) [27, с.227, 234, 255].

Про розвиток системи оцінювання знань школярів у початкових та середніх навчальних закладах другої половини XIX – початку XX ст. повідав науковець В. Тригубенко в статті «Від кульки – до бала» (1998). Автор розкрив форми (словесну й цифрову) та особливості шкали оцінювання (5-бальної, 12-бальної й 7-бальної) [62]. В іншій статті – «Дванадцятибальна система: своєчасне відродження» (2000) – В.Тригубенко характеризує систему оцінювання навчальних досягнень учнів та основні підходи до оцінки результатів навчання школярів у вітчизняній педагогічній думці кінця XIX – початку XX ст. [63].

Цього ж року вийшла низка статей учених, в яких порушуються питання оцінювання знань учнів у розглядуваний період. Так, В. Багринець у статті «Реформувати, враховуючи досвід і традиції» (2000) зазначає про зміну шкали оцінок у 1935 році: «Рівень успішності учнів став визначатися трьома оцінками (3, 4, 5), а неуспішність – двома оцінками (1, 2)» [2]. В. Скалозуб у статті «Історія розвитку оцінювання навчальних досягнень школярів» (2000) розкриває форми оцінок та шкалу оцінювання знань учнів у досліджуваній період (1918 р., 1935 р., 1944 р.), визначає критерії п'ятибальної системи оцінювання [56, с.12]. Погляди відомого педагога М.Пирогова щодо 12-бальної системи оцінки знань та її впливу на навчальну активність школярів висвітлила І.Каневська в статті «Зміни в системі оцінювання знань учнів – вимога часу» [24].

В.Яценко в статті «Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів. Історичний аспект» (2002) розкрив форми оцінки, методи та систему оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняних загальноосвітніх закладах наприкінці XIX – на початку XX ст. Автор звернув увагу на словесну й цифрову форми оцінок та оцінювання знань учнів під час екзаменів [71].

Педагогічні погляди М.Володкевича на систему, зокрема форми, оцінювання знань учнів у навчальному закладі висвітлила Н.Дічек у статті «Гуманістична спрямованість діяльності першого в Україні (1900–1917) жіночого приватного комерційного училища Л.М.Володкевич» (2004) [10, с.65, 66].

Цінним для нашого дослідження є навчальний посібник «Українська педагогіка в персоналіях» (2005), створений авторським колективом учених за редакцією академіка О.Сухомлинської. У ньому представлено творчі біографії українських педагогів досліджуваного періоду (Х.Алчевської, К.Лебединцева, М.Пирогова), в яких побіжно висвітлено питання про види оцінок, форми, методи, систему оцінювання знань учнів [64]. Так, Л.Бондар у творчій біографії вітчизняного вченого й педагога М.Пирогова повідала про оцінювання навчальних досягнень школярів під час іспитів [64, с.313]. Про педагогічний щоденник як форму контролю навчальних досягнень учнів зазначила Л.Бондар у життєписі українського педагога Х.Алчевської [64, с.533]. Н. Дічек у творчій біографії педагога К.Лебединцева розкрила суть, форми, функції (контролюючу) оцінки, зокрема, проаналізувала запропонований ученим перехід до осмислення оцінки не як кінцевого результату, а як процесу руху до нього [64, с.574].

О.Гур'янова у статті «Історія і сьогодення шкільної оцінки» (2007) висвітлила погляди вітчизняних педагогів (М.Володкевича, В.Євтушевського, С.Миропольського, І.Рашевського, В.Стоюніна, О.Страннолюбського) на систему оцінювання в загальноосвітній школі кінця XIX – початку XX ст., звернула увагу на форми оцінювання знань учнів [8].

Істотний інтерес становить навчальний посібник «Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття)» (2010), укладений авторським колективом українських учених за редакцією О.Сухомлинської, В.Курила. У розділах учені Л.Березівська, О.Шевчук («Колегія Павла Галагана в контексті розвитку освіти в Україні (1871–1920)»), Л.Бондар, В.Курило («Харківська жіноча недільна школа Х.Д.Алчевської (1862–1919)») фрагментарно торкаються таких аспектів проблеми нашого дослідження: екзамени як одна з форм контролю успішності учнів; функції оцінки (навчальна, виховна, контролююча, стимулююча); види оцінок (поточні, за чверть та рік); оцінювання навчальних досягнень учнів під час усного опитування й виконання письмових вправ [42, с.30, 31, 67].

Л.Петренко в одному з параграфів навчально-методичного посібника «Педагогічна експертиза результатів навчання учнів» (2004) характеризує форми оцінювання, які змінювалися в різні історичні періоди України. Зокрема, показує, що початок радянського періоду був пов'язаний з відміною оцінок у школах (учням, як правило, давалися письмові характеристики, зокрема, їхнім знанням); у 1935 році повернулися до диференційованої і вербальної шкали оцінювання, а з 1944 року почали використовувати п'ятибальну шкалу оцінок [45, с.39].

На початку ХХІ ст. з'явилася низка дисертаційних робіт з історії педагогіки, автори яких торкаються тих чи інших аспектів досліджуваної теми. Проаналізуємо їх. У кандидатській

дисертації «Принципи навчання і виховання в педагогічній спадщині С.І.Миропольського» (2000) Л.Голубничка зауважила про виокремлену педагогом таку форму контролю успішності учнів, як оцінка [5, с.32].

Статтю К.Ф.Лебединцева «Питання про способи оцінювання й контролю знань учнів» (1914) проаналізувала С.Стрілець у кандидатській дисертації «Проблеми шкільної математичної освіти у педагогічній спадщині К.Ф.Лебединцева (1878–1925)» (2003). Автор розкрила критерії, форми (словесну й цифрову) оцінки знань школярів з математики. Зокрема, звернула увагу на виділену К.Лебединцевим психологічну характеристику оцінки [60, с.28, 30, 32; 11, с.102].

І.Скоропад у дисертаційному дослідженні «Науково-просвітницька діяльність В.П.Науменка (1852–1919)» (2005) підкреслила значення оцінки для дітей у навчально-виховному процесі. Показала, що система оцінювання знань гімназистів була традиційною. Учням виставляли четвертні оцінки у строкових відомостях; щомісячні оцінки, які обговорювалися вчителями на засіданнях педради; разові оцінки, які виставлялися в журналах і відмічалися у класних щоденниках [57, с.44].

Грунтовними працями з питань оцінювання навчальних досягнень учнів кінця ХІХ – 40-х років ХХ ст. стали дисертації українських учених О.Біляковської, О.Гур'янової, А.Предик, С.Рукасової, С.Чупахіної. Коротко проаналізуємо їх. У дисертації «Проблеми оцінювання навчальних досягнень дітей 6–7-річного віку у закладах освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» (2007) С.Чупахіна розкриває суть понять «оцінка», «оцінювання» і виділяє такі два аспекти суті оцінювання: оцінка як процес (оцінювання), який реалізується під час контролю знань, є вимірюванням та визначенням вираження виокремлених ознак і повідомленням цього ступеня вираженості з допомогою певної цифри (знака-символу). Також науковець поверхово описує систему оцінювання навчальних досягнень школярів у 20 – 30-х роках ХХ ст. [69, с.13, 15, 25, 53].

О.Гур'янова в дисертації «Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.)» (2007) у ході аналізу навчально-виховної діяльності комерційних навчальних закладів досліджуваного періоду висвітлила систему оцінювання знань учнів та форми оцінки [9].

У контексті висвітлення організації контролю знань учнів середніх навчальних закладів С.Рукасова в дисертації «Організація контролю навчальних досягнень учнів середніх закладів освіти в Україні (друга половина ХІХ століття)» (2008) розкриває поняття «оцінювання» та його види – попереднє, поточне, тематичне, підсумкове. Автор визначила критерії оцінки навчальних досягнень учнів, розглянула систему оцінювання знань школярів у вітчизняній педагогічній думці (К.Ушинського, М.Пирогова, С.Миропольського), звернула увагу на запровадження у практику середніх закладів освіти шкільних щоденників, класних журналів, куди виставлялися оцінки. У роботі С.Рукасова аналізує нормативні документи, що регламентували особливості проведення екзаменів (вступних, перевідних, випускних), а також види, критерії, форми оцінок [53].

О.Біляковська у дисертації «Дидактичні засади оцінювання навчальних досягнень старшокласників в умовах модульного навчання» (2008) оглядово схарактеризувала систему оцінювання знань учнів у вітчизняних загальноосвітніх закладах наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Аналізуючи підходи до оцінювання в психолого-педагогічній науці, уточнила поняття «оцінка», «оцінювання навчальних досягнень учнів» [3].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури А.Предик у дисертації «Проблема оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи в Україні (50-ті – 90-ті роки ХХ століття)» (2009) розкрила нормативно-правову основу, суть і функції педагогічного оцінювання в початковій школі України окресленого періоду, зокрема, звернула увагу на систему оцінки в 30–40-х роках ХХ ст. [46].

Отже, зазначимо, що в наведених історико-педагогічних розвідках проблему оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії й практиці кінця ХІХ – 40-х років ХХ ст. висвітлено побіжно. Потребують цілісного аналізу суть, форми, види, критерії та методи оцінювання навчальних успіхів школярів в обраних хронологічних і територіальних межах. Для вирішення цих завдань ми виявили й систематизували неопубліковані й опубліковані джерела.

Важливими для дослідження є різного роду доповіді, звіти, розпорядження, накази, інструкції вчителів, директорів шкіл, попечителів навчальних округів щодо системи оцінювання знань учнів. Ця документація насичена значною кількістю фактичного матеріалу з даної теми.

У збірниках документів і матеріалів, виданих Міністерством народної освіти, циркулярах з управління навчальними округами, звітах керівників педагогічних з'їздів, статистичних документах, опублікованих в різних джерелах, міститься матеріал про форми, види оцінок, критерії та методи оцінювання навчальних досягнень школярів.

В Інструкціях про порядок перевідних і випускних іспитів у школах УРСР 30–40-х років ХХ ст., Вказівках до проведення письмових і усних іспитів почерпнуто матеріал про оцінювання знань учнів під час випробувань [47; 40; 41; 22; 23; 4; 18; 20; 21; 19].

Цінними документально-фактологічними джерелами нашого наукового дослідження є матеріали фондів державних архівів України. Найповніше розкрито форми оцінок, представлено нормативні документи про оцінювання відповідей учнів під час екзаменів у середніх навчальних закладах, критерії оцінювання у справах Державного архіву міста Києва (Держархів м. Києва), зокрема, у таких фондах: № 55 – Київська жіноча гімназія імені св. кн. Ольги; № 90 – Київська Фундуклеївська жіноча гімназія; № 99 – Справа інспектора народних училищ Київської губернії. З циркулярами і розпорядженнями керівництва; № 108 – Циркулярні розпорядження МНО; № 144 – Циркуляри головним управляючим відомства установ Імператриці Марії; № 163 – Училище при притулку імені М.Дегтярьова; № Р-1 – Звіти міськнаросвіти про стан навчально-виховної роботи в школах м.Києва.

Директиви, постанови про оцінювання знань учнів на уроках і екзаменах містяться у фонді № 707 – Управління попечителя Київського учбового округу – Центрального державного історичного архіву України (ЦДАУ).

Важливими для дослідження є публікації у періодичних виданнях розгляданого періоду. Так, у журналах «Вестник воспитания», «Журнал Министерства народного просвещения», «Русская школа», «Народное образование», «Світло» вміщено статті, в яких розкрито такі проблеми: *поняття «оцінка», форми оцінювання навчальних досягнень учнів: словесна й цифрова* – А.Х. («Характеристики учащихся взамен баллов», 1902), Л.Рєбіндер («Отметки», 1910) та ін.; *система оцінювання знань учнів у загальноосвітній школі, оцінка у вітчизняній педагогічній думці* – Ф.Ерн («Что думали о баллах наши отцы», 1901), В.Фармаковський («Цифровая система оценки успешности учащихся», 1916); *шкільна оцінка як засіб успішності учнів* – В.Фармаковський («Применение графического метода к оценке успешности учащихся детей», 1909); *класний журнал у загальноосвітній школі: запис оцінок з навчальних предметів і поведінки* – П.Орлов («Классный журнал в народной школе», 1903); *перевідні екзамени та оцінювання знань учнів* – Є. Звягінцев («Проверочные испытания в земских школах, их цель, организация и результаты», 1899) та ін.; *вплив екзаменів та екзаменаційних оцінок на школярів* – Гр.Наш («Деякі згадки екзаменатора», 1912), Гр.Михайлець («Шкільне лихоліття», 1913) та ін.; *оцінка як засіб покарання* – Р. («Кара за українську мову», 1912) [1; 49; 70; 66; 65; 44; 16; 7; 33; 48].

У періодиці 20–40-х років ХХ ст. («Шлях освіти», «Радянська освіта», «Народний учитель», «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології», «Студент революції», «Радянська школа») висвітлено окремі питання щодо системи оцінювання, методів, форм, критеріїв оцінки знань учнів, зокрема, в таких статтях: Я.Ряппо «Новый этап в работе Наркомпроса УССР» (1925), В.Ковальський «Учет классной работы и оценка знаний», Я.Чепіга «Раціоналізація обліку. Успішність учнів і вчителів» (1926), С.Рубінштайн «Про роль учнів в оцінці успішності» (1929), М.Скрипник «Забезпечити диференційовану оцінку знань» (1932) та ін. [55; 25; 68; 52; 58].

На сторінках журналу «Комуністична освіта» надруковано статті про: *оцінювання письмових робіт учнів* – В.Затонський («Геть схоластику! (3 промови на нараді директорів і завідувачів навчальних частин шкіл м. Києва 28.05.1936 р.)», 1936); *критерії оцінювання успішності учнів* – Я.Рєзнік («Критерії оцінки успішності учнів», 1935), А.Феоктистов («Норми оцінки засвоєння мови», 1935), Г.Медведенко («Про норми оцінок знань з історії», 1940), І.Слуцкін («Про норми оцінок успішності з географії», 1940) та ін.; *оцінку в індивідуальному підході до учня* – Г.Костюк («Про індивідуальний підхід до учнів у навчальній роботі», 1937); *успішність учнів, словесну й цифрову форму оцінки* – Л.Гордон, О.Смалюга («Про успішність учнів, переведених із спеціальних шкіл у масові», 1937), І.Єрмоленко («Як досягти високої успішності з історії», 1938) та ін.; *екзамен як форму контролю успішності учнів, методи оцінювання (словесні: усне опитування; практичні: твір, домашнє завдання, вправи)* – І.Строй («Іспити в 4 класі», 1937), О.Жук («Іспити в середній та неповній середній школі», 1937) та ін.; *річні та перевідні оцінки* – Л.Зінфельд («Завдання викладача біології в зв'язку з закінченням навчального року», 1941); *успішність, оцінка знань та заохочення учнів* – В.Затонський («Усунути хиби в школі (3 промови на українській нараді молодих учителів 5.01.1936 р.)», 1936), Л.Магазінник («Педагогічні «теорії» причин неуспішності учнів та практика школи в боротьбі з неуспішністю», 1937) [15; 50; 67; 32; 59; 26; 6; 12; 61; 13; 17; 14; 31].

У досліджуваній період педагогі, освітні діячі в своїх працях (брошурах, посібниках тощо) розглядали окремі аспекти окресленої нами проблеми, зокрема: *форми оцінювання і контроль знань учнів у вітчизняних навчальних закладах* висвітлили С.Миропольський («Школа и общество. Частная Харьковская женская воскресная школа», 1892; «Практические советы неопытному учителю, с приложением катехизиса молодого педагога», 1909), К.Лебединцев («Вопрос о способах оценки и контроля познаний учащихся», 1914); *вплив оцінки на учнів* – С.Миропольський(

«Инспекция народных школ и её задачи», 1872; «Задачи, план и основы устройства нашей народной школы», 1884), Т.Лубенець («О наказаниях в детском возрасте», 1909), М.Ровна («Що таке неуспішність у дітей та як їй запобігти», 1931); *екзаменаційні оцінки* – С.Миропольський («Учебник дидактики. Общая дидактика», 1905); *педагогічні вимоги до оцінювання знань учнів* – С.Миропольський («Учитель, его призвание и качества, значение, цели и условия его деятельности в воспитании и обучении детей. С приложением учительской хрестоматии», 1909); *оцінку як стимул до навчання і як засіб для визначення інтелектуального розвитку школярів* – С.Русова («Дидактика», 1925); *систему оцінювання в імперській школі* – Й.Ліпман («Іспити в школі», 1939) [34, с.41, 42; 37, с.43; 28; 36; 35, с.161; 30; 51; 38, с.54; 39, с.18; 54, с.120; 29, с.7, 9].

Висновки... Історіографічний огляд літератури з теми дослідження показав, що проблема оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній теорії й практиці кінця ХІХ – 40-х років ХХ ст. у працях українських учених розглядається фрагментарно, без достатнього системного підходу до оцінювального процесу як цілісного.

Для виявлення форм, видів, системи оцінювання успішності учнів у початкових та середніх навчальних закладах досліджуваного періоду систематизовано й узагальнено джерела, а саме: нормативно-правові документи; періодичні видання кінця ХІХ – 40-х років ХХ ст. («Журнал Министерства народного просвещения», «Вестник воспитания», «Русская школа», «Народное образование», «Світло», «Шлях освіти» («Путь просвещения»), «Студент революції», «Радянська освіта», «Народний учитель», «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології», «Комуністична освіта», «Учитель» та ін.); брошури педагогів, освітніх діячів.

Оскільки у своїй статті ми проаналізували лише праці сучасних українських учених, потребують вивчення радянська історіографія, праці російських учених з проблеми, про що йтиметься у наступних публікаціях.

Список використаних джерел та літератури:

1. А. Х. Характеристики учащихся взамен баллов / Х. А. // Вестн. воспитания. – 1902. – № 6. – С. 70–75.
2. Багринець В. Реформувати, враховуючи досвід і традиції / Василь Багринець // Освіта. – 2000. – 8–15 листоп. (№ 50/51). – С. 3.
3. Біляковська О. О. Дидактичні засади оцінювання навчальних досягнень старшокласників в умовах модульного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Біляковська Ольга Орестівна. – Львів, 2008. – 212 с.
4. Вказівки до проведення письмових і усних іспитів в 1937-38 навчальному році. – К. : Рад. шк., 1938. – 22 с.
5. Голубничка Л. О. Принципи навчання і виховання в педагогічній спадщині С. І. Миропольського : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Голубничка Людмила Олександрівна. – Харків, 2000. – 190 с.
6. Гордон Л. Про успішність учнів, переведених із спеціальних шкіл у масові / Л. Гордон, О. Смалюга // Комуніст. освіта. – 1937. – № 6. – С. 94–106.
7. Гр. Наш. Деякі згадки екзаменатора / Гр. Наш // Світло. – 1912. – Кн. 8 (квітень). – С. 26–39.
8. Гур'янова О. Історія і сьогодення шкільної оцінки / Оксана Гур'янова // Педагогіка толерантності. – 2007. – № 2. – С. 67–93.
9. Гур'янова О. В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гур'янова Оксана Віталіївна. – Кіровоград, 2007. – 255 с.
10. Дічек Н. П. Гуманістична спрямованість діяльності першого в Україні (1900–1917) жіночого приватного комерційного училища Л. М. Володкевич / Н. П. Дічек // Рідна шк. – 2004. – № 9. – С. 64–66.
11. Доклад Комиссии, избранной Московским Математическим кружком для рассмотрения проекта программ по математике, выработанной Комиссией при Министерстве народного просвещения // Матем. образование. – 1916. – № 4. – С. 101–110.
12. Єрмоленко І. Як досягти високої успішності з історії / І. Єрмоленко // Комуніст. освіта. – 1938. – № 7. – С. 62–64.
13. Жук О. Іспити в середній та неповній середній школі / О. Жук // Комуніст. освіта. – 1937. – № 4. – С. 27–35.
14. Затонський В. Усунути хиби в школі (з промови на українській нараді молодих учителів 05.01.1936 р.) / В. Затонський // Комуніст. освіта. – 1936. – № 1/2. – С. 11–25.
15. Затонський В. П. Геть схоластику! (З промови на нараді директорів і завідувачів навчальних частин шкіл м. Києва 28.05.1936 р.) / В. П. Затонський // Комуніст. освіта. – 1936. – № 7. – С. 64–75.
16. Звягинцев Е. Проверочные испытания в земских школах, их цель, организация и результаты / Е. Звягинцев // Вестн. воспитания. – 1899. – № 7. – С. 89–121.
17. Зінфельд Л. Завдання викладача біології в зв'язку з закінченням навчального року / Л. Зінфельд // Комуніст. освіта. – 1941. – № 4. – С. 101–103.
18. Інструкції про екзамени та перевідні іспити в середніх, семирічних і початкових школах УРСР. – К. : Рад. шк., 1945. – 30с.
19. Інструкції про екзамени та перевідні іспити в середніх, семирічних і початкових школах УРСР. – К.-Х. : Рад. шк., 1946. – 54 с.
20. Інструкція про порядок проведення в 1944 р. перевідних і випускних іспитів у школах УРСР. – К. : Рад. шк., 1944. – 12 с.

21. Інструкція про порядок проведення перевірних і випускних іспитів у школах УРСР. – К. : Рад. шк., 1940. – 12 с.
22. Інструкція про порядок проведення перевірних і випускних іспитів у школах УРСР в 1942 році / Наркомос УРСР. Управління шкільн. – Ворошиловград : [б. в.], 1942. – 9 с.
23. Інструкція про порядок проведення перевірних іспитів у школах УРСР. – К. : Рад. шк., 1938. – 16 с.
24. Каневська І. М. Зміни в системі оцінювання знань учнів – вимога часу / І. М. Каневська // Освіта. – 2000. – 22 листоп. – 6 груд. (№55/56). – С. 3.
25. Ковальський В. В. Учет классной работы и оценка знаний / В. В. Ковальский // Шлях освіти. – 1925. – № 11. – С. 86–110.
26. Костюк Г. Про індивідуальний підхід до учнів у навчальній роботі / Г. Костюк // Комуніст. освіта. – 1937. – № 8. – С. 52–64.
27. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки : курс лекцій : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. та ун-тів / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1994. – 359 с.
28. Лебединцев К. Ф. Вопрос о способах оценки и контроля познаний учащихся / К. Ф. Лебединцев // Лебединцев К. Ф. Собр. ст. по вопросам преподавания математики / К. Ф. Лебединцев. – М. : [б. и.], 1914. – 100 с.
29. Ліпман Й. А. Іспити в школі / Й. А. Ліпман. – К. : Рад. шк., 1939. – 115 с.
30. Лубенец Т. О наказаниях в детском возрасте / Т. Лубенец. – К. : Тип. И.Н.Кушнерёва, 1909. – 20 с.
31. Магазінник Л. Педологічні «теорії» причин неуспішності учнів та практика школи в боротьбі з неуспішністю / Л. Магазінник // Комуніст. освіта. – 1937. – № 6. – С. 84–93.
32. Медведенко Г. Про норми оцінок знань з історії / Г. Медведенко // Комуніст. освіта. – 1940. – № 12. – С. 61–68.
33. Михайлець Гр. Шкільне лихоліття / Гр. Михайлець // Світло. – 1913. – № 9. – С. 42–45.
34. Миропольский С. И. Школа и общество. Частная Харьковская женская воскресная школа / С. И. Миропольский. – СПб. : Тип. И. Скороходова, 1892. – 106 с.
35. Миропольский С. И. Задачи, план и основы устройства нашей народной школы : дидакт. пособ. для учителей / С. И. Миропольский. – [3-е изд.]. – СПб. : Тип. Глазунова, 1884. – 185 с.
36. Миропольский С. И. Инспекция народных школ и её задачи / С. И. Миропольский // Сб. ст. М-ва нар. просвещения. – СПб. : [б. и.], 1872. – Ч. 161; 162. – С. 1–39.
37. Миропольский С. И. Практические советы неопытному учителю, с приложением катехизиса молодого педагога / С. И. Миропольский. – [4-е изд.]. – СПб. : Тип. Глазунова, 1909. – 76 с.
38. Миропольский С. И. Учебник дидактики. Общая дидактика / С. И. Миропольский. – [8-е изд.]. – СПб. : Тип. Глазунова, 1905. – Вып. 1. – 86с.
39. Миропольский С. И. Учитель, его призвание и качества, значение, цели и условия его деятельности в воспитании и обучении детей. С приложением учительской хрестоматии / С. И. Миропольский. – СПб. : Тип. Глазунова, 1909. – 148 с.
40. Наказ народного комісара освіти УСРР тов. В. Затонського від 15 жовт. 1935 р. № 985 «Про оцінку успішності учнів» / народний комісар освіти УСРР Затонський // Комуніст. освіта. – 1935. – № 10. – С. 24–26.
41. Наказ наркома освіти УСРР В. П. Затонського від 27 груд. 1935 р. №18 «Про стан успішності з орфографії» // Комуніст. освіта. – 1936. – № 1/2. – С. 26–33.
42. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття) : навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської, В. С. Курила. – Луганськ : Вид-во ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – 444 с.
43. Національна доктрина розвитку освіти України / Журавський В. І. //Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 345–366.
44. Орлов П. Классный журнал в народной школе / П. Орлов // Нар. образование. – 1903. – Кн. 2 (февраль). – С. 154–163.
45. Петренко Л. М. Педагогічна експертиза результатів навчання учнів : навч.-метод. посіб. / Л. М. Петренко. – Ірпінь : НАДПСУ, 2004. – 164 с.
46. Предик А. А. Проблема оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи в Україні (50-ті – 90-ті роки ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Предик Аліна Анатоліївна. – Чернівці, 2008. – 250 с.
47. «Про організацію навчальної роботи і внутрішній розпорядок у початковій, неповній середній і середній школі» : постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 3 верес. 1935 р. // Комуніст. освіта. – 1935. – № 10. – С. 40–44.
48. Р. Кара за українську мову / Р. // Світло. – 1912. – № 6. – С. 56.
49. Ребиндер Л. Отметки / Л. Ребиндер // Вестн. воспитания. – 1910. – № 6. – С. 92–108.
50. Резнік Я. Критерії оцінки успішності учнів / Я. Резнік // Комуніст. освіта. – 1935. – № 10. – С. 45–55.
51. Ровна М. З. Що таке неуспішність у дітей та як їй запобігти / М. З. Ровна. – К. : Держмедвидав УСРР, 1931. – 51 с.
52. Рубінштайн С. Про роль учнів в оцінці успішності / С. Рубінштайн // Укр. вісн. експерим. педагогіки та рефлексології. – 1929. – Вып. 3. – С. 129–134.
53. Рукасова С. О. Організація контролю навчальних досягнень учнів середніх закладів освіти в Україні (друга половина ХІХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Рукасова Світлана Олександрівна. – Слов'янськ, 2008. – 277 с.
54. Русова С. Дидактика : конспект лекцій, чит. в Укр. пед. ін-ті ім.М.Драгоманова у 1924/25 рр. / С. Русова. – Прага : Сіяч, 1925. – 190 с.
55. Ряппо Я. Новый этап в работе Наркомпросса УССР / Я. Ряппо // Шлях освіти. – 1925. – № 1/2. – С. 1–32.

56. Скалозуб В. О. Історія розвитку оцінювання навчальних досягнень школярів / В. О. Скалозуб // ПостМетодика. – 2000. – № 3. – С. 12–13.
57. Скоропад І. В. Науково-просвітницька діяльність В. П. Науменка (1852–1919) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Скоропад Ірина Володимирівна. – К., 2005. – 190 с.
58. Скрипник М. Забезпечити диференційовану оцінку знань / М. Скрипник // Студент революції. – 1932. – № 33. – С. 2–5.
59. Слуцкін І. Про норми оцінок успішності з географії / І. Слуцкін // Комуніст. освіта. – 1940. – № 4. – С. 64–68.
60. Стрілець С. І. Проблеми шкільної математичної освіти у педагогічній спадщині К. Ф. Лебединцева (1878–1925) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Стрілець Світлана Іванівна. – Чернігів, 2003. – 194 с.
61. Строй І. Испити в 4 класі / І. Строй // Комуніст. освіта. – 1937. – № 4. – С. 36–42.
62. Тригубенко В. Від кульки – до бала / В. Тригубенко // Учитель. – 1998. – № 7/8. – С. 61–63.
63. Тригубенко В. Дванадцятибальна система: своєчасне відродження / В. Тригубенко // Освіта. – 2000. – 27 верес.–4 жовт. (№42/43). – С. 2–3.
64. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – 624 с. ; Кн. 2. – 552 с.
65. Фармаковский В. Применение графического метода к оценке успешности учащихся детей / В. Фармаковский // Журн. М-ва нар. просвещения. – 1909. – Ч. 19 (январь). – С. 60–74.
66. Фармаковский В. Цифровая система оценки успешности учащихся / В. Фармаковский // Журн. М-ва нар. просвещения. – 1916. – Ч. 63 (май). – С. 61–80.
67. Феоктистов А. Нормы оцінки засвоєння мови / А. Феоктистов // Комуніст. освіта. – 1935. – № 10. – С. 66–73.
68. Чепіга Я. Раціоналізація обліку. Успішність учнів і вчителів / Я. Чепіга // Нар. учитель. – 1926. – 17 листоп. (№ 45). – С. 2.
69. Чупахіна С. В. Проблеми оцінювання навчальних досягнень дітей 6–7-річного віку у закладах освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Чупахіна Світлана Василівна. – Івано-Франківськ, 2007. – 235 с.
70. Эрн Ф. Что думали о баллах наши отцы / Ф. Эрн // Вестн. воспитания. – 1901. – № 3. – С. 98–121.
71. Яценко В. Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів. Історичний аспект / В. Яценко // Географія та основи економіки в шк. – 2002. – № 6. – С. 31–33.

Анотація

С.С.Остапчук

Оценивание учебных достижений учащихся в отечественной педагогической теории и практике конца XIX – 40-х годов XX в.: историография и источники исследования

В статті аналізується сучасна историографія та джерела мало дослідженої проблеми – оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці кінця XIX – 40-х років ХХ в. Для визначення суті, форм, видів, критеріїв, функцій, методів оцінювання успішності учнів у початкових та середніх навчальних закладах досліджуваного періоду систематизуються та обобщаються джерела, а саме: нормативно-правові документи, періодичні видання кінця XIX – 40-х років ХХ в., звіти, брошури, посібники педагогів, діячів освіти.

Ключевые слова: оцінка навчальних досягнень учнів, шкільна оцінка, историографія, джерелознавча основа.

Summary

S.S.Ostapchuk

Evaluation of Student Achievements in the National Pedagogical Theory and Practice of the Late Nineteenth - 40 Years of the Twentieth Century: Historiography and Sources of Research

In this article modern historiography and sources of unexplored problem of assessment of student achievements in the domestic educational theory and practice of the late nineteenth – 40 years of the twentieth century are analyzed. For the determination of the essence, forms, types, criteria, functions, methods of assessment of students' progress in the elementary and secondary schools of the exploring period there such sources, as normative legal documents, periodicals of the late nineteenth – 40 years of the twentieth century, reports, brochures, textbooks for the pedagogues and representatives of education are systematized and generalized.

Key words: assessment of student achievements, school evaluation, historiography, source basis.
Дата надходження статті: «3» жовтня 2013 р.